

НАЙДЬОН А. В.,
викладач кафедри
спеціально-правових дисциплін
Черкаського факультету
(Національний університет
«Одеська юридична академія»),
здобувач кафедри цивільного права № 2
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.459.3

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОГОВОРУ ЗБЕРІГАННЯ ЦІННОСТЕЙ У БАНКУ

Стаття присвячена дискусійним питанням щодо характеристики основних ознак договору зберігання цінностей у банку, а також проблематиці визначення істотних умов, необхідних для укладення цього договору.

Ключові слова: договір зберігання цінностей у банку, характеристика договору, істотні умови договору.

Статья посвящена дискуссионным вопросам, относительно характеристики основных признаков договора хранения ценностей в банке, а также проблематике определения существенных условий, необходимых для заключения этого договора.

Ключевые слова: договор хранения ценностей в банке, характеристика договора, существенные условия договора.

The article is devoted controversial issues concerning characteristics of the main features of the contract deposit box at the bank, as well as the issue of determining the essential conditions necessary for the conclusion of this agreement.

Key words: contract deposit box at the bank, characteristic of the contract, essential terms of the contract.

Вступ. У сучасних умовах необхідне вивчення питань зберігання цінностей у банку та визначення ознак такого договору.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності у визначенні чітких критеріїв щодо ознак договору зберігання цінностей у банк, які в подальшому допоможуть уникнути плутанини із визначенням предмету та класифікації вказаного договору.

Результати дослідження. Питанням характеристики договору зберігання цінностей у банку, особливо питанням визначення моменту його укладення, займався російський вчений Є. Суханов та український науковець В. Луць. Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у главі 66 дає таке визначення договору зберігання: «За договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності» [1]. Оскільки видів договірних зберігань досить багато, законодавець намагався надати найбільш повну характеристику та назвати риси, які властиві всім договорам цієї групи. У частині 2 статті 936 ЦК України звертається увага на особливості суб'єктного складу в окремих випадках договору зберігання (цінностей у банку, на товарному складі, у ломбарді тощо). Починаючи з частини 3 статті 936 ЦК України надається характеристика загальних положень договору зберігання, так, до-

говір може бути як реальними (статті 967, 975 ЦК України) так і консенсуальним (частина 2 статті 936 ЦК України); як двостороннім (стаття 956 ЦК України), так і одностороннім (стаття 973 ЦК України); як оплатним (стаття 956 ЦК України), так і безоплатним (стаття 974 ЦК України), та переважно публічним (статті 956, 967, 972 ЦК України). Крім того, найчастіше договори зберігання укладаються в письмовій формі, відповідно до статті 208 ЦК України, та передбачають видачу підтверджуючого документа чи знака (номерного жетона; складського свідоцтва; іменного документа, що посвідчує право пред'явника на доступ до сейфа). Сторонами у договорі зберігання є зберігач та поклажедавець, які в залежності від кожного виду зберігання мають свої особливості. Крім того, істотні умови, потрібні для укладення вказаного договору, відповідають загальним положенням щодо договорів про надання послуг. Назвемо ці умови.

– Предмет; у частині 1 статті 936 ЦК України зазначено: «Одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажедавцем), і повернути її поклажедавцеві у схоронності».

– Строк зберігання; у частині 1 статті 938 ЦК України вказано, що «зберігач зобов'язаний зберігати річ протягом строку, встановленого у договорі зберігання».

– Плата за зберігання; згідно з частиною 1 статті 948 ЦК України «плата за зберігання та строки її внесення встановлюються договором зберігання».

Вказані умови є однозначними і питання про їх наявність не може трактуватися сторонами на свій розсуд. Щоправда, строк зберігання може не встановлюватися у самому договорі, і тоді зберігач зобов'язаний зберігати річ до пред'явлення поклажедавцем вимоги про її повернення (частина 2 статті 938 ЦК України).

Договір зберігання цінностей у банку, крім загальних вимог, яким повинні відповідати всі договори § 66 ЦК України, має свої особливості. Так, у визначенні, яке наведене у статті 696 ЦК України «Зберігання цінностей у банку», виявлено одразу декілька особливостей.

– предметом є не просто будь-яка річ, а конкретно визначена;

– суб'єктом, що виступає зберігачем може бути тільки банк (спеціальний суб'єкт або особливий суб'єктний склад договору), а не будь-який суб'єкт, що займається чи не займається підприємницькою діяльністю.

Такі ознаки дають нам підстави віднести договір зберігання цінностей у банку до спеціальних видів зберігання. «Банк може прийняти на зберігання документи, цінні папери, дорогоцінні метали, каміння, інші коштовності та цінності», – таке визначення договору зберігання цінностей у банку дає нам частина 1 статті 969 ЦК України. Особливості цього договору лежать на поверхні, у самому визначенні, а в наступних статтях йде виокремлення підвидів цього договору.

Дискусійним є питання характеристики договору зберігання цінностей у банку, адже в цілому договори зберігання є різноплановими та в залежності від конкретного виду та ситуації застосування можуть бути консенсуальними та реальними, оплатними та безоплатними, односторонніми та взаємними. Безпосередньо договір зберігання цінностей у банку можна охарактеризувати так: консенсуальний та реальний в залежності від певних факторів. Так, консенсуальним (тобто таким договором, що вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди з усіх істотних умов) можна вважати цей договір відповідно до частини 2 статті 936 ЦК України, якщо «зберігачем є особа, що здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності (професійний зберігач), може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана зберігачеві в майбутньому». Оскільки банк, відповідно до статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність», [2] є юридичною особою, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, тобто здійснювати підприємницьку діяльність, він фактично є професійним зберігачем.

Виникає питання щодо покладення відповідальності за випадкове пошкодження та знищення предмету договору, оскільки речі, що передаються на зберігання до банку, переважно мають високу майнову вартість. Деякі науковці, посилаючись на загальні ознаки договору зберігання, вважають, що не можна відносити договір зберігання цінностей у банку

до консенсуальних, оскільки це суперечить самій природі договору. У статті 950 ЦК України вказано, що відповідальність за пошкодження чи втрату речі, яку прийнято на зберігання, відбувається на загальних підставах. Ключовими в цій нормі є такі слова: «речі, прийнятої на зберігання». А в коментарях до статті 951 ЦК України зазначається, що граничний розмір відшкодування за пошкодження чи втрату речей, що зберігається банком, визначається документом, що посвідчує передачу речі на зберігання. Тобто якщо договір був укладений, а предмет договору не переданий на зберігання, то ризики покладаються на поклажедавця, а якщо речі передані зберігачу, то він за них і відповідає, що є цілком логічним рішенням. Але навщо тоді передбачати можливість укладення цього договору у консенсуальному порядку? Хвилювання щодо того, чи вистачить місця (соти) [3, с. 508]. у конкретному банку? Побоювання, що зросте вартість надання послуг зі зберігання? В таких випадках найдоречнішим було б просто підписати попередній договір, в якому і обговорити такі ключові питання. Тобто практична потреба для укладення цього договору саме в такий спосіб відсутня.

Переважно договір зберігання цінностей у банку є реальним, тобто таким, що вважається укладеним з моменту, коли сторони досягнули згоди з усіх істотних умов договору та відбулась реальна передача предмету договору.

Більшість правників підтримують саме таку характеристику, відносять договір зберігання цінностей у банку до реальних. Так, Є. Суханов стверджує, що «угоди між поклажедавцем та зберігачем недостатньо для виникнення договору зберігання, необхідна передача майна на зберігання» [4, с. 816]. З таким твердженням важко не погодитись, проте у частині 3 статті 969 ЦК України вказується, що «укладення договору зберігання цінностей у банку засвідчується видачею банком поклажедавцеві іменного документа», про передачу речі як умови укладення цього договору немає ні слова, що дає юристам змогу маніпулювати визначенням та укладати договори, які породжують цивільні права та обов'язки з моменту досягнення їх сторонами згоди.

1) Двосторонній договір. Ця ознака залежить від тих конкретних умов, що вказані у договорі відносно оплатності та виконання додаткових дій із предметом договору. За загальним правилом, договір зберігання може бути як двостороннім (синалагматичним), тобто таким, в якому обидві сторони мають і права і обов'язки, так і одностороннім, в якому одна сторона має лише права, а інша – виключно обов'язки. Якщо договір зберігання є реальним та оплатним, то автоматично стає і двостороннім, а якщо він є реальним, але безоплатним, то, відповідно, стає одностороннім. Консенсуальні договори завжди мають двосторонній характер. Оскільки договір зберігання цінностей у банку апріорі не може бути безоплатним (банк – це юридична особа, метою діяльності якої є отримання прибутку, в тому числі і за надання нефінансових послуг згідно зі статтею 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність»), то питання про його односторонність не постає. Обидві сторони мають обов'язки: банк повинен прийняти цінності, а поклажедавець має сплатити кошти за надані послуги; та права: банк має отримати винагороду за зберігання, поклажедавець наділений правом на повернення предмету договору.

2) Оплатний договір. Така ознака однозначно відрізняє саме договір зберігання цінностей у банку від інших видів зберігання (наприклад, безоплатне зберігання речей у гардеробі організації (стаття 973 ЦК України)). По суті (частина 5 статті 626 ЦК України) всі договори є оплатними, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору. За зберігання банк обов'язково повинен отримати відшкодування від поклажедавця, оскільки зберігач, по-перше, виконав умови договору, тобто надав послуги зі зберігання; по-друге, витратив кошти для дотримання безпечних умов зберігання (спеціальні замки, «банківські соти», засоби охорони); по-третє, нарахував заробітну плату своїм працівникам, що були залучені при укладенні договору та його виконанні (юристи, економісти, кваліфікована охорона, обслуговуючий персонал); по-четверте, сплачував кошти за оренду землі та обслуговування приміщення (комунальні послуги) та інші витрати, що могли трапитися при виконанні договору. Звичайно, питання про вартість надання таких послуг не регулюється ні Цивільним кодексом України, ні будь-яким іншим законодавчим актом, немає і вартісних меж, все регулю-

ють локальні акти кожного банку самостійно, ґрунтуючись на витратах, що були здійснені, та конкретних чинниках (величина сейфу, строк, на який укладено договір тощо). Так, за оренду «банківської соти» у 2007 потрібно було сплатити від 35 до 1 150 гривень в місяць залежно від її розміру та банку, яким надавалась послуга, у 2011 році – від 52, 7 до 1 395 грн./міс., у 2013 році – від 195 до 775 грн./міс., а у 2015 році – від 300 до 1 200 грн./міс [5].

Для того щоб договір зберігання цінностей, як і будь-який договір взагалі, вважався укладеним, він повинен відповідати певним умовам [6, с. 38]. Згідно з цивільним законодавством можна виділити 3 види умов договору:

– істотні умови, тобто ті, з приводу яких сторони повинні досягнути згоди, щоб договір вважався укладеним;

– звичайні умови, тобто ті, які передбачені законодавством для певної групи договорів і стають обов'язковими при його укладенні;

– випадкові умови, тобто такі, що не передбачені як обов'язкові чи звичайні для цього договору, але на застосуванні яких наполягає хоча б одна зі сторін.

Для договору зберігання цінностей обов'язковими є умови про предмет, ціну та строк.

Так, предметом договору зберігання є дії з надання послуги зберігання, а об'єктом, або предметом зберігання, можуть бути виключно речі, що не вилучені з цивільного обігу та наділені індивідуальними ознаками, більш того, вони обов'язково повинні бути цінностями. Єдиного визначення, що таке цінності, у цивільному законодавстві немає, а тому зберігач вільний сам визначати це. Якщо звернутися до тлумачного словника, можна знайти таке визначення: «Цінність – виражена в грошах вартість чого-небудь», тобто цінність ототожнюється зі словом «вартість», і, як наслідок, будь-який предмет матеріального світу можна назвати цінним. З таким твердженням з юридичної точки зору важко погодитись, оскільки навіть у статті 47 Митного Кодексу України [7], (який має дуже опосередковане відношення до цивільного законодавства) зазначається поділ цінностей на валютні та культурні за ознаками їх вартості та якогось особливого в художньому, історичному чи іншому напрямі значення. Віднесення певного предмету до цінностей не є просто економічною категорією, залежною виключно від ціни об'єкту, а є багатоскладовою та системною категорією, що залежить і від вартості, і від рідкості, і від значимості, і навіть від особистого ставлення покладавця до речі. На жаль, питання щодо критеріїв визначення «цінностей» в договорі зберігання цінностей у банку вирішуються локальними актами самих банків і можуть суттєво відрізнятися.

Щодо інших ознак предмету зберігання, то досить суперечливим є питання про оборотоздатність та потребу в повній оборотоздатності речей, переданих як цінності на зберігання до банку. Так, відповідно до статті 178 ЦК України прийнято поділяти речі на оборотоздатні (вільні у цивільному обігу), обмежені в такому обігу та вилучені з нього. До вільних в обігу належить більшість речей, оскільки для отримання права власності на них не потрібно отримувати дозволу та проходити додаткові реєстрації, головне – законним чином отримати їх у власність [8, с. 118]. Вимоги для власників обмежених та вилучених із цивільного обороту речей пред'являються значно вищі. Так, до обмежених речей належить мисливська зброя, на володіння якої потрібно отримати спеціальний дозвіл, тютюнові вироби, для виготовлення яких необхідна ліцензія на такий вид підприємницької діяльності. Щодо вилучених із цивільного обороту речей, то до них відносяться об'єкти права виключної власності Українського народу: надра, атмосферне повітря та інші подібного роду. Звичайно, що названі вище речі не можуть бути предметом зберігання в силу своїх фізичних властивостей, проте у коментарях до статті 969 ЦК України теж вказано, що не можуть передаватись на зберігання до банку: зброя, наркотичні засоби, отрута, вибухові речовини, тобто такі речі, що не є вільними в обороті. Оскільки, як вже зазначалось, єдиного акту щодо визначення, що таке цінності немає, можливі певні розбіжності та уточнення залежно від локальних норм конкретного банку.

Останньою обов'язковою ознакою предмету зберігання є зазначення, що на зберігання до банку можуть передаватись лише ті речі, що наділені індивідуальними ознаками.

Згідно зі статтею 184 ЦК України «рiч є визначеною iндивiдуальними ознаками, якщо вона надiлена тiльки тiй властивими ознаками, що вирiзняють її з-помiж iнших однорiдних речей, iндивiдуалiзуючи її». Така норма є абсолютно обґрунтованою, адже «особливiсть», неповторнiсть, ексклюзивнiсть i є одними з причин того, чому певнi речi ми вiдносимо до цiнностей. Цi речi є незамiнними, оскiльки надiленi такими ознаками, що властивi тiльки їм.

Таким чином, договiр зберiгання цiнностей у банку, вважається укладеним, якщо вiдповiдає всiм передбаченим для нього вимогам щодо iстотних, випадкових та звичайних умов, а також має всi ознаки, що дозволяють виокремити його iз групи договiрiв з надання послуг у спецiальний вид договiру.

Висновки. Отже, питання зберiгання цiнностей у банку щороку стають актуальнiшими та широко використовуваними. На жаль, хоча Цивiльному кодексу України вже бiльше 10 рокiв, договiрнi вiдносини, особливо у банкiвськiй сферi, не мають коректного законодавчого закрiплення. Бiльшiсть питань щодо надання послуг вирiшуються локальними актами, якi можуть суперечити один одному в залежностi вiд суб'єкта, що його видав, та цiлей, якi потрiбно задовольнити. Сьогодні, в складнi економiчнi часи для нашої держави, першочерговим є задоволення iнтересiв своїх громадян та забезпечення їхнього непорушного права власностi на приватне майно, особливо на майно, що має високу матерiальну вартiсть. Договiр зберiгання цiнностей у банку, потребує доопрацювання, особливо в частинi квалiфiкацiї його ознак, адже вiднесення цього договiру до спецiальних видiв зберiгання ґрунтується саме на спецiальних ознаках, якi властивi саме цьому договiру.

Список використаних джерел:

1. Цивiльний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Є. Харитонов, О. Калiтенко. – О. : Юридична лiтература, 2004. – 1112 с.
2. Про банки i банкiвську дiяльнiсть : Закон України вiд 7 грудня 2000 року № 2121-III // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Дахно І. Дiлова кар'єра / І. Дахно. – К. : Центр учбової лiтератури, 2011. – 528 с.
4. Суханов Е. Гражданское право / Е. Суханов. – М. : Издательство БЕК, 1998. – 816 с.
5. Дахно І. Дiлова кар'єра : [навч. посiб.] / І. Дахно. – К. : Центр учбової лiтератури, 2011. – 515 с.
6. Луць В. Контракти в пiдприємницькiй дiяльностi : [навч. посiб.] / В. Луць. – 2-е вид., перероб. i допов. – К. : ЮрiнкомІнтер, 2008. – 576 с.
7. Митний кодекс України вiд 13 березня 2012 року № 4495-VI // Офiцiйний вiсник України. – 2012. – № 73–74. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17?nreg=4495-17&find=1&text=%F6%B3%ED%ED%EE%F1%F2%B3&x=8&y=8#w11>.
8. Цивiльне право України / [Ч. Азiмов, С. Приступа, В. Ігнатенко]. – Х. : Право, 2000. – 353 с.

